

Д. В. Бірюкова,

Дніпропетровський національний університет ім. О. Гончара, м. Дніпропетровськ

ОНТОЛОГІЧНА І СЕМІОТИЧНА СТРУКТУРА ІНТРАТЕКСТОВИХ ОПИСІВ ІНТЕР'ЄРУ

У статті досліджено специфіку семіотичної та онтологічної структури інtrateкстових описів інтер'єру в англомовному літературно-художньому дискурсі. Установлено, що онтологічна структура описів інтер'єру має такі параметри як предметність, тримірність, синхронність, статичність. Виявлено і проаналізовано три основні компоненти семіотичної структури ОІ. Класифіковано лексичні одиниці, що функціонують в ОІ як холоніми, партоніми чи зв'язки, на підставі здійснюваного ними способу онтологізації інтер'єру.

Ключові слова: опис інтер'єру, онтологічна структура, семіотична структура, холонім, партонім, зв'язка, лексико-семантична група.

В статье исследована специфика семиотической и онтологической структуры инtrateкстовых описаний интерьера в англоязычном литературно-художественном дискурсе. Установлено, что онтологическая структура описания интерьера имеет такие параметры как предметность, трехмерность, синхронность, статичность. Выявлены и проанализированы три основных компонента семиотической структуры описания интерьера. Классифицированы лексические единицы, которые функционируют в описании как холонимы, партонимы или связки, на основании осуществляемого ими способа онтологизации интерьера.

Ключевые слова: описание интерьера, онтологическая структура, семиотическая структура, холоним, партоним, связка, лексико-семантическая группа.

The article investigates the specific semiotic and ontologic structure of intratextual interior descriptions in English literary discourse. The ontologic structure of an interior has such parameters as objectivity, tridimensionality, synchronicity, static character. Three cores of semiotic structure of the interior description are revealed and analysed. Lexical units, which function in the description as holonyms, partonyms or linking words on the basis of their ontologization of an interior, are classified.

Keywords: interior description, ontologic structure, semiotic structure, holonym, partonym, linking word, lexical and semantic group.

Не зважаючи на все розмаїття навколишнього світу, а також на своєрідність його сприйняття мовцем, спосіб передачі власного бачення предметного ряду в статичній завжди один – описовий текст [5, с. 80]. Інtrateкстовий опис інтер'єру (ОІ), зокрема, є фрагментом тексту, що являє собою одну з композиційних форм мовлення, предметом якої є частина простору в зображуваному світі художнього твору, і яка має на меті створення чуттєво-конкретного образу цього простору в уяві читача [2]. Реалізація цієї мети стає можливою завдяки специфічній онтологічній і семіотичній структурі самого ОІ, які складають предмет розгляду цієї статті.

Онтологічна (часопросторова) структура ОІ, котра визначає фізичну реальність буття та представляє фундамент «бачення» навколишнього світу [5, с. 77], зумовлена когнітивною природою ОІ як форми естетичного досвіду, що полягає в переживанні обмеженого простору (місця), сприйнятого с позиції людини, яка знаходиться всередині приміщення [1, с. 91]. При цьому, на відміну від канонічної комунікативної ситуації, якій властива «синхронність» поля зору мовця і слухача [3, с. 183], художній ОІ переносить мовця у вигадане орієнтаційне поле, центром якого є вигадані ego, hic et nunc.

Просторові параметри ОІ задаються уявленням про «естетику місця» в протиставленні «естетиці напрямку». Якщо в останньому випадку йдеться про «простір-як-протягання», що передбачає можливість пересування за основними (заданими людською тілесністю) напрямками, то у випадку інтер'єру маємо справу з певним місцем (приміщенням) – локальним внутрішнім простором, який становить обмежену можливість руху, але в той же час завдяки своїй замкнутості (яка надає тому, що всередині форму-межу) являє собою «світ в мініатюрі»: упорядкований, обмежений простір-місце, що сприймається як завершене в собі ціле [1, с. 91–92].

Організація простору, тобто співвідношення деталі й фону, статичності й динаміки, роль кольору та світла тощо, має першочергове значення у структурі ОІ, оскільки простір як відображення предметної дійсності є основним змістом описового тексту [4, с. 8]. Організація простору тісно пов'язана з точкою зору сприймаючого суб'єкта, від руху погляду якого залежить деталізація і точність у його зображенні. Так, зокрема, якщо ОІ слугує розкриттю внутрішнього стану героя, особливостей його сприйняття дійсності, то суб'єктно-об'єктна межа, як правило, чітко окреслена, адже для того, щоб передати своєрідність бачення персонажа, необхідний фон. При цьому самостійна реальність зображуваних явищ під сумнів не ставиться [2].

Формальними категоріями, котрі створюють уявлення про організацію зображуваного простору, є такі іманентні властивості останнього, як предметність і тримірність, оскільки «простір ніби виявляє себе у речах, він реалізується в їх наявності та співположенні» [5, с. 78]. Предметність сприймається людиною за допомогою сенсорних модальностей – у першу чергу, зором і слухом – і реалізується в досліджуваних ОІ засобами субстантивної лексики англійської мови на позначення об'єктів, що обмежують простір (*walls, ceiling*), з одного боку, а також на позначення об'єктів, які цей простір наповнюють (*table, fire, candle, bottle, pots, loaf, butter, plate*). Пор.: *The walls and ceiling of the room were perfectly black with age and dirt. There was a deal table before the fire: upon which were a candle, stuck in a ginger-beer bottle, two or three pewter pots, a loaf and butter, and a plate* [10].

Тримірність простору втілюється у взаємному розташуванні матеріальних об'єктів, що його наповнюють, та порядку їхнього співіснування. В ОІ ця ідея вербалізується за допомогою прийменникових і прислівникових одиниць на кшталт *on, near, between, above, before, upon* та ін. Пор.: *The entrance hall was crowded and loud with talk. On a table near the door were two photographs in frames and between them a long roll of paper bearing an irregular tail of signatures* [11].

Оскільки основною умовою існування матерії (у нашому випадку – інтер'єру) є безперервність часопросторового континууму, іншим необхідним параметром онтологічної структури ОІ є категорія **часу**, зокрема, такі темпоральні властивості, як синхронність і статичність. Так, у результаті часової та просторової єдності як збігу обставин у тому самому місці в той самий час утворюється поняття «поле зору» спостерігача (мовця, оповідача), що охоплює у вигляді предметного ряду синхронно існуючі конкретні ознаки об'єкта дійсності, котрі сприймаються суб'єктом у певний момент часу [4, с. 7]. Пор.: *There was the jewel-case, silver-clasped, and the wondrous bronze hand on the dressing-table, glistening all over with a hundred rings. There was the cheval-glass, that miracle of art, in which he could just see his own wondering head and the reflection of Dolly* [16].

Інша темпоральна властивість ОІ – статичність – полягає в тому, що розгляд об'єкта опису відбувається в певному часовому зрізі у статиці, нерухомості [6, с. 18], а тому сам ОІ по суті являє собою номінування та перерахування фіксованих ознак інтер'єру, котрі спостерігаються оповідачем у певний момент часу, натомість зміни, яких він може зазнати згодом, не враховуються. Пор.: *The walls and ceilings were gilded and painted; the floors were waxed and polished; crimson drapery hung in festoons from window, door, and mirror...* [9].

Онтологічна структура ОІ чітко корелює із семіотичною: у той час, як категорія простору складає основний зміст описового тексту, категорія часу визначає його формальну специфіку, адже опис являє собою фрагмент монологічної частини цілого тексту, в основі якого лежить логічна фігура – синхронологема [4, с. 7]. Остання передбачає перерахування одночасних ознак у вигляді суджень, виражених у формі оповідних речень з інтонацією перерахування. Мовною структурою опису є граматична одночасність предикативних форм і пряма модальність [6, с. 18].

В.М. Хамагановою запропонований алгоритм семіотичного аналізу описових текстів, що базується на відношеннях «постійних» і «змінних» величин і дозволяє з'ясувати логічну структуру описових текстів [6]. Так, на думку дослідниці, основою опису є постійна функція, виражена предикатами зі значенням 'буттєвості', 'існування' на кшталт *to be, to stand, to lie* та ін., яка реалізується в особливому логіко-граматичному типі простих речень – буттєвих реченнях. Пор.: *Her room was warm and lightsome* [11]; *A desk stood in the centre, with a turning chair of shining red leather* [8].

Семантичні властивості буттєвих речень, що утворюють описовий текст, визначаються їх складовими: «константні» величини, вербалізовані предикативною частиною цих речень, відбивають «факт буття», а «змінні» величини, втілювані актантною частиною, – «предмет, що існує». Пор.: *This bureau stood in the corner, and in the opposite corner, on the table's other flank, was the kitchen – the oil-stove on a dry-goods box, inside of which were dishes and cooking utensils, a shelf on the wall for provisions, and a bucket of water on the floor* [14].

Константні та змінні складові речень-конституентів ОІ виявляють чіткі кореляції з часопросторовими параметрами об'єкта опису. Так, завдяки семантичним і морфологічним властивостям дієслів, константи, що ними репрезентуються, актуалізують ідею часу, зокрема, темпоральні значення синхронності й статичності. У свою чергу, категорія простору та підпорядковані їй ознаки предметності й тримірності, знаходять вираження засобами змінних величин – актантами.

У складі актантів описового тексту, які номінують організацію простору, Н.В. Русакова розрізняє актанти-холоніми (позначають «ціле» в структурі описового тексту і називають позамовний об'єкт дійсності, що підлягає опису) та актанти-партоніми (на позначення частин цього позамовного об'єкта дійсності) [4, с. 8-9]. При цьому холоніми чітко співвідносяться із субстантивними лексемами, які репрезентують предметність простору, а партоніми, відповідно, – з прийменниково-прислівниковою лексикою, котра оформлює його тримірність. Набір актантів-холонімів складає смислову основу описового тексту, його логіко-сміслове ядро, яке в поєднанні з предикатами зі значенням ствердження існування в єдиній просторово-часовій точці утворює низку буттєвих речень, що формують описовий текст [6, с. 20-21].

Якісний аналіз семіотичної структури 350 інтратекстових ОІ в комбінації з процедурами кількісних підрахунків у цілому підтверджує логічну схему описового тексту, запропоновану В.М. Хамагановою і Н.В. Русаковою, і фіксує наявність в ній трьох основних компонентів: «буттєвої» константи-зв'язки, змінних актантів-холонімів і -партонімів. При цьому найбільш чисельною (76% від загальної кількості зафіксованих лексичних одиниць) закономірно виявляється група актантів-холонімів, адже на відміну від партонімів (10%) і констант-зв'язок (14%) вона є принципово відкритою (табл. 1). З огляду на це, доцільно видається подальша деталізація трикомпонентної семіотичної структури ОІ, зокрема, класифікація дібраних лексичних одиниць, що функціонують в ОІ як холоніми, партоніми чи зв'язки, на підставі здійснюваного ними способу онтологізації інтер'єру.

Таблиця 1
Частотність основних компонентів семіотичної структури описового тексту

Одиниці	Абсолютна кількість	Відносна кількість
Актанти-холоніми	384	76%
Актанти-партоніми	52	10%
Константи-зв'язки	68	14%
Всього	504	100%

Залежно від способу, в який холоніми уречевлюють простір, вони чітко розподіляються за такими лексико-семантичними групами, як приміщення, конструкції, предмети й деталі. Одиниці на кшталт *apartment, chamber, place, room* формують ЛСГ «*приміщення*» і позначають обмежений внутрішній простір, інтер'єр якого підлягає опису. При цьому переважна більшість цих лексем має низький ступінь абстрактності, що дозволяє їм конкретизувати простір за виконуваною ним функцією (*bedroom, drawing-room, hall, study*). Пор.: *The remaining room appeared more promising, and my companion settled down to a systematic examination. It was littered with books and papers, and was evidently used as a study* [7].

Актанти-холоніми, які належать до ЛСГ «*конструкції*», з різним ступенем деталізації називають об'єкти, що організують інтер'єр як внутрішній простір-місце, задаючи його межі – стіни, стелю, підлогу тощо (*ceiling, floor, roof, wall, threshold*) та архітектурні особливості (*alcove, colonnade, pillar, portico, stairs*). Пор.: *The walls and ceilings were gilded and painted; the floors were waxed and polished; crimson drapery hung in festoons from window, door, and mirror...* [9]; *There was plenty of room for it now, for the roof was off* [15].

Найбільш чисельна ЛСГ «*предмети*» включає лексичні одиниці на позначення матеріальних об'єктів, які безпосередньо наповнюють простір, зокрема, меблі (*bed, bureau, chair, chiffonier, desk, shelf, sofa, table*), посуд (*bowl, jar, knife, mug, plate, spoon*), прикраси (*candelabra, china, doll, photograph, picture, portrait, sculpture, statuette*), текстиль (*antimacassar, cover, curtain, cushion, pillow*) тощо. Пор.: *There was the dining-room, solidly, portwinily English, with its great mahogany table, its eighteenth-century chairs and sideboard, its eighteenth-century pictures – family portraits, meticulous animal paintings* [12].

Зафіксовані аналізом зоонім *lap-dog* і флороніми *azalea, camellias, lavender, lilies, magnolia, oleander, roses, violet*, що, з семантичної точки зору, знаходяться на периферії поля предметності та є предметами лише умовно, також віднесені до цієї ЛСГ, оскільки відповідні референти в контексті ОІ опредметнюються з метою виконання виключно декоративної функції. Пор.: *Julia, dressed for dinner, and waiting for visitors in the drawing room which was to her the centre of existence, might have sat for a fashion-plate just as she was, with her wooden smile and flaxen ringlets, and the lap-dog on her knee* [18].

Лексико-семантична група «предмети» є не лише найбільш чисельною, але й найбільш неоднорідною з формальної точки зору, оскільки її одиниці виявляють значущі граматичні й стилістичні відмінності. Так, у функції актантів-холонімів можуть виступати композити (*biscuit-box, ice-pail, jewel-case, tobacco-box, water-colour, window-blind*) і словосполу-

чення (*dead rose leaves, stags' head, stuffed buffaloes, toilette appointments, wax fruit, writing materials*), а також запозичення з французької мови (*bric-a-brac, chaise longue, jardinière*), що, очевидно, пояснюється інтенцією авторів ОІ на точне й мальовниче зображення інтер'єру.

Лексичні одиниці, зконцентровані у ЛСГ «*деталі*», акцентують такі додаткові аспекти інтер'єру, як матеріали (*leather, mahogany, marble, oak, velvet, wood*) і декоративні елементи (*frieze, mosaics, ornament, pattern, relief*) використані в його дизайні. До цієї ж ЛСГ належать холоніми на позначення нематеріальних сутностей, котрі сприймаються органами чуття людини – зором (*gleam, shade, shadow, shape, sight, view*), нюхом (*atmosphere, odour, scent, smell*), на дотик (*temperature*), і так чи інакше доповнюють художній опис, адже мисляться автором як деталь інтер'єру. Пор.: *Clustering roses were carved in high relief on its wooden panels, and luscious putti wallowed among the roses* [12].

У функції **актантів-партонімів**, котрі відбивають тримірність простору і конкретизують спосіб взаєморозташування об'єктів, що його наповнюють, вживаються прислівники і прийменники з такими значеннями: 'в середині' (*in, inside of, in the center of, in the middle, within*), 'понад' (*above, over*), 'під' (*below, beneath, underneath*), 'перед' (*before, in front of*), 'поза' (*back, behind, beyond*), 'на' (*on, on the top*), 'поряд' (*beside, by, close to*), навпроти (*against, opposite*), поміж (*among, between*) тощо. Пор.: *On a tiny satinwood table stood a statuette by Clodion, and beside it lay a copy of Les Cent Nouvelles...* [17].

Абсолютну кількісну перевагу серед партонімів очікувано демонструє прийменник *in*, адже інтер'єр являє собою обмежений, закритий простір, тому всі предмети, що його утворюють, знаходяться 'в середині' нього. Пор.: *There were some nine cots in the place, two or three wooden chairs, a soap box, and a small, round-bellied stove, in which a fire was blazing* [12].

Константи-зв'язки відбивають спосіб існування предмету інтер'єру в часі й просторі, тобто фіксують сам факт його перебування в даний момент у даному місці (*to be, to have*), а також вказують на його розташування відносно інших об'єктів (*to stand, to lie, to hang, to consist*). У поєднанні з актантами-холонімами дієслівні константи-зв'язки складають предикативну основу буттєвих речень, що конституюють описовий текст. Пор.: *On the other side was the door which communicated with the veranda. A desk stood in the centre, with a turning chair of shining red leather. Opposite was a large bookcase, with a marble bust of Athene on the top. In the corner between the bookcase and the wall there stood a tall green safe, the firelight flashing back from the polished brass knobs upon its face* [8].

У проаналізованих ОІ значення 'буттєвості', 'існування' актуалізуються переважно одиницями *to be, to have*, які втілюють їх у «чистому вигляді». Однак художній дискурс, що ґрунтується на естетичному почутті, виявляє чітку тенденцію до «розфарбування» способу існування предметів, виражених актантами, за допомогою лексем, семантика яких дозволяє не лише констатувати наявність цих предметів, але й тонко нюансувати їх зовнішній вигляд (*to glitter, to seem, to shine*), співположення (*to cover, to contain, to face, to occupy, to surround*), функціональне призначення (*to decorate, to illuminate, to lead, to serve*) тощо. Пор.: *It seemed a very beautiful room. It contained so many handsome pieces of furniture and such rich rugs and hangings* [11]; *The top of the closed square piano served also as a sideboard for viands and sweets* [13].

Отже, головна мета описового тексту – створення чуттєво-конкретного образу інтер'єру в уяві читача – досягається завдяки його особливій онтологічній і семіотичній структурі. Часопросторові параметри опису інтер'єру (предметність, тримірність, синхронність, статичність) знаходять точне вираження мовними засобами – буттєвими реченнями, логічна основа яких утворюється константами-зв'язками (дієсловами зі значенням 'існування') та актантами – холонімами (іменниками на позначення предметів і ознак інтер'єру) і партонімами (прийменниками і прислівниками, що вказують спосіб розташування та співположення предметів).

Перспективу подальших розвідок складає вивчення когнітивно-комунікативного аспекту інтратекстових описів інтер'єру, зокрема, моделювання конфігурації концептів, що лежать в їх основі, на підставі якісного аналізу творів англomовного художнього дискурсу межі XIX-XX ст.

Література:

1. Лишаев С. А. От тела к пространству: данность и возможность в эстетическом опыте / С.А. Лишаев // *Mixtura verborum: тело и слово*. – Самара, 2010. – С. 78–101.
2. Лобанова Г. А. Форма описания как проблема поэтики [електронний ресурс] / Г. А. Лобанова // *Новый филологический вестник*. – 2008. – №1(6). – Режим доступу : http://ifi.rsu.ru/vestnik_2008_1_15.html.
3. Новожилова А. А. Временная референция. Дейксис и анафора / А. А. Новожилова. // *Актуальные проблемы лингвистики XXI века: Сб. ст. по мат. междунар. науч. конференции, 6-7 декабря 2006*. – Киров: ВятГУ, 2006. – С. 182–188.
4. Русакова Н. В. Темпоральные (лексические) и референциальные свойства текста типа «описание»: автореф. дис.... канд. филол. н. 10.02.01 «Русский язык» / Н. В. Русакова // *Бурятск. гос. ун-т. – Улан-Удэ, 2010*. – 26 с.
5. Хамаганова В. М. Онтологическая основа текста типа «описание» / В. М. Хамаганова // *Ученые записки Забайкальск. гос. ун-та. – Серия «Филология. История. Востоковедение»*. – 2012. – № 2. – С. 77–82.
6. Хамаганова В. М. Семіотическая основа текста типа «описание» / В. М. Хамаганова // *Вестник Иркутск. гос. лингв. ун-та. – Серия «Филология»*. – 2013. – №3(24). – С. 17–22.

Список джерел ілюстративного матеріалу:

7. Conan Doyle A. The Adventure of the Bruce-Partington Plans [Electronic resource] / A. Conan Doyle. – Mode of access : <http://www.homeenglish.ru/Books.htm>
8. Conan Doyle A. The Complete Sherlock Holmes [Electronic resource] / A. Conan Doyle. – Mode of access : <http://arthursbookshelf.com/adventure/doyle/complete-holmes.pdf>
9. Dickens Ch. Dombey and Son [Electronic resource] / Ch. Dickens. – Mode of access : http://www2.hn.psu.edu/faculty/jmanis/dickens/DombeySon_6x9.pdf
10. Dickens Ch. Oliver Twist [Electronic resource] / Ch. Dickens. – Mode of access : <http://www.gutenberg.org/files/730/730-h/730-h.htm>
11. Dreiser T. An American Tragedy [Electronic resource] / T. Dreiser. – Mode of access : <http://gutenberg.net.au/ebooks02/0200421.txt>
12. Dreiser T. Sister Carry [Electronic resource] / T. Dreiser. – Mode of access : <http://www.gutenberg.org/files/233/233-h/233-h.htm>
13. Joyce J. Dubliners [Electronic resource] / J. Joyce. – Mode of access : <http://www.fullbooks.com/Dubliners.html>
14. London J. Martin Eden [Electronic resource] / J. London. – Mode of access : <http://www.gutenberg.org/files/1056/1056-h/1056-h.htm>
15. Ruskin J. The King of the Golden River [Electronic resource] / J. Ruskin. – Mode of access : <http://www.readbookonline.net/readOnline/2205.html>
16. Thackeray W. M. Vanity Fair [Electronic resource] / W. M. Thackeray. – Mode of access : <http://www.gutenberg.org/files/599/599-h/599-h.htm>
17. Wilde O. The Picture of Dorian Gray [Electronic resource] / O. Wilde. – Mode of access : <http://www.literaturepage.com/read/doriangray.html>
18. Voynich E. L. The Gadfly [Electronic resource] / E. L. Voynich. – Mode of access : <http://www.fullbooks.com/The-Gadfly1.html>